

Hundrede visionære år, men kønsstereotyperne består

Cecilie Nørgaard, Uddannelses- og kønssociolog

100 år forekommer både som oceaner af tid og som et knips i fingrene, når man tænker på, hvad der er sket med den almene forståelse af køn. Det er fantastisk, at der er sket så store forandringer på så relativt kort tid, men samtidig forstemmende, at det nordiske Danmark endnu ikke er nået længere! I dag dikterer kønnet ikke på samme måde den enkeltes muligheder, og vi er lykkeligvis i meget højere grad fri til at bestemme, hvad identitet og liv skal skabes af. Til en vis grænse. De formelle muligheder er blevet rige - de reelle stadig trange.

For 100 år siden fandtes mit fag ikke. Nok var sociologi blevet en almen kendt videnskab, men sociologi med fokus på, hvordan køn opfattes, skabes og bruges i uddannelsessystemet var end ikke på tegnebrættet. Det er det knap nok stadig. Der er psykologer, biologer, pædagoger og andre, der griber ud efter lignende fokus, men kun udenfor landets grænser kender jeg kollegaer med samme titel. Jeg har selv skabt min uddannelse gennem at sammensætte læreruddannelse, pædagogisk sociologi og kønsforskning, da det er min overbevisning, at der herhjemme er brug for uddannelses- og kønssociologer.

HISTORISKE KØNSFORTOLKNINGER

Forskellige forståelser af køn har sat sig igennem i uddannelsessystemet såvel som i kulturen i al almindelighed gennem de sidste 100 år. For eksempel omtalte man dengang piger på samme måde, som man omtaler drenge i dag: de var urolige, ukoncentrerede og letpåvirkelige af pludselige instinkter. Desuden mente man, at intellektuel udfordring var dårligt for kvinders reproduktive evner, da blodet da ville stige fra underlivet til hjernen.

Ser vi tilbage med et kønsperspektiv på uddannelseshistorien, fik piger først adgang til realskolerne efter 1850. Året efter grundlagde Natalie Zahle en privatlærerindeuddannelse, der senere udvikle sig til et seminarium. Hun oprettede en særlig pigeskoleeksamen uden matematik, da datidens fortolkning af det biologiske køn plæderede for, at matematik var mere end hvad den kvindelige hjerne kunne klare. Pigeskoleeksamenen eksisterede frem til 1960'erne.

I 1903 vedtages en ny skolereform, der bl.a. tillod fællesundervisning af drenge og piger. I lovbestemmelserne og de tilhørende fortolkninger blev der fremsynet og ambitiøst lagt stor vægt på en ens og ligestillet behandling af piger og drenge.

Halvtreds år før stemmeretten i 1915 fik kvinder mulighed for ansættelse i den offentlige skole. Den primære årsag var lærermangel, og argumenterne var desuden, at kvindelige lærere kunne lede pigebørn mod 'husmorens skønne kald'

og 'familielivets lykke'. Særlige kvindeseminarier blev oprettet, og kvinder fik adgang til de eksisterende seminarier omtrent samtidig med at stemmeretten blev indført. Kvinderne tog sig af de såkaldte pigefag som håndarbejde og 'gymnastik for piger'. Mænd og kvinder fik formel ligeløn i den offentlige skole fra 1919.

I de forgangne 100 år har forskellige paradigmer afløst hinanden og diverse fortolkninger af biologisk køn er kommet til udtryk i uddannelsessystemet. Som nævnt blev piger på grund af myter om deres biologiske køn, forventet en mindre egnet natur og derfor potentiale for uddannelse end drenge. Det var altså også dengang en biologisk argumentation, som skabte ulige betingelser for læring. Her, 100 år senere, skal vi passe på, at vi ikke gentager historien med omvendt fortegn, og ignorerer den både nationale og internationale forskning, der er på området, ved at stemple drenge, på grund af deres biologiske køn, til at være mere urolige og derfor mindre uddannelsesegnede. Vi har brug for, at myter erstattes af viden, og i nærværende eksempel lærer os, at drenges potentiale er ligeså uddannelsesegnet som pigers.

Siden 1960'erne og 70'ernes oprør med datidens konventioner, har den videnskabelige optagethed af køn vundet indpas. Det gjaldt ikke mindst oprøret mod forventninger og fordomme til kvindekønnet og deraf afledte mangel på repræsentation i livet udenfor hjemmet og adgang til magten.

Så på trods af, at vi i dag er begavet med halvtreds års forskningsbaseret viden om køn, er vi desværre stadig ikke nået til at implementere denne uvurderlige viden om køn i uddannelsessystemet. Det er et problem, da der er videnskabeligt belæg for, at myter om køn har afgørende betydning for undervisningens indhold og organisering. Ikke mindst i Danmark.

VIL VI VÆRE STEREOTYPER I DANMARK?

I Danmark socialiserer vi, både inden- og udenfor skolesystemet, stadigvæk drenge og piger efter adskilte og stereotype, men ofte usynlige, normsæt. Det synes legitimt at sige: 'Drenge har svært ved at koncentrere sig' eller 'Er der lige en af pigerne, der laver en kage til klassens time?' Det lyder, taget ud af sammenhængen, som ligegyldige petitesser, men udsagn som disse er medskaber af stereotype fortællinger om drenge og piger. Omfattende nordiske rapporter har indtil flere gange defineret Danmark som det mindst progressive nordiske land indenfor ligestilling på skoleområdet. Til orientering har den danske skolelov *stadig* ikke, som flere af vores nordiske nabolande, som målsætning at modarbejde kønsstereotyper.

At vi ikke anerkender kulturen, herunder skolekulturen, som rundet af en traditionelt kønnet historie, forekommer *altmodisch*. Men det gør vi ikke. I Danmark er vores nationale selvforståelse alt for stolt og fin til sådan en indrømmelse. Dermed skygger det for den virkelighed, der rent faktisk opfatter og møder drenge og piger forskelligt og stereotyp, og dermed skaber ulige betingelser for trivsel og

læring. Det er desværre stadig udbredt at tænke køn, som to binære kategorier, der udspringer af, hvorvidt du er født med det ene eller andet biologiske køn.

Men køn er jo ikke bare noget, vi er født med. Køn er tydeligvis også noget, vi løbende praktiserer og uforvarende bekræfter. Vi *har* ikke blot et køn, vi *gør* også køn. Køn er derfor også noget, vi skaber, for eksempel gennem gentagelsen af kønsgeneraliserende udsagn som ovenfor beskrevet. Gentagelsen eller bekræftelsen har en skabende og disciplinerende effekt. Med andre ord er køn ikke blot et biologisk vilkår, men et kulturelt foranderligt fænomen, som også skabes i mødet med omverdenen.

Ifølge forsker i kognitiv neurovidenskab, Christian Gerlach, kan menneskets hjerne defineres plastisk, hvilket vil sige at hjernen tager form efter, hvad der puttes i den: *'Hjernen er i virkeligheden et overflødhedshorn af forbindelsesled. Det er miljøet, der afgør, hvad for nogle forbindelser, der overlever. Hvis man for eksempel forskelsbehandler sine døtre og sønner, betyder det, at hjernen tager form efter, hvad den fodres med. Hvis det for pigernes vedkommende er, at de bliver rost for at rydde op og drengene, at de skal have lov at være vilde drenge, så er det sådan, det bliver'*. Vi har dermed også hjerneforskningens ord for, at når vi møder drenge og piger stereotyp, så bliver de stereotype, og samfundet får stereotype problemer.

DET KØNSOPDELTE UDDANNELSESSYSTEM

Skolen er altså en vigtig agent i konstruktionen af maskulinitet og femininitet. Mange lærere gør sig utvivlsomt umage for at fremme det enkelte barns potentialer for læring og udvikling, men typisk forklares børns forskellige behov, evner, væremåder, drømme og udfordringer ud fra biologi, når det handler om køn. For eksempel sættes piger ved siden af drenge for at holde ro - ud fra en biologisk deterministisk forestilling om, at piger er rolige og drenge urolige. Elever kønsopdeles i aktiviteter ud fra forestillinger om kønnenes forskellige interesser og behov, og der forventes mindre af drenges evne til koncentration og fordybelse - netop fordi de er drenge.

Det viser sig dog, at forskellene indenfor hver kønskategori er mere markante end forskellene imellem. Med andre ord kan man forvente, at piger og drenge kan være mere ens og lære på mere lignende måder, end børn med samme køn.

Alligevel er elevers køn dén sociale faktor, der strukturerer undervisning mest - altså lige bortset fra alder. Ifølge Socialforskningsinstituttet er der *'solid dokumentation for, at pædagoger og lærere i deres adfærd bidrager til at fastlægge drenges og pigers identifikations- og handlemuligheder. Den viser også, at de voksne har svært ved at få øje på en række andre forskelle mellem børn, fordi de fokuserer for entydigt på forskellen mellem drenge og piger. At børn ses gennem en kønsstereotyp brille, kan betyde, at det enkelte barn kan have kvalifikationer, som helt overses, og at børn for at blive set skal tilpasse sig forventningerne uafhængigt af om de stemmer overens*

med den enkeltes identitet. Begge dele kan have alvorlige konsekvenser for både trivsel og læring.

Et eksempel på det er, når drenge forsøger at tilpasse sig den dominerende forståelse af, hvad en 'rigtig dreng' er. (Skole)kulturens kønsstereotyper medvirker på den måde til, at drenge havner i et alvorligt krydspres: De skal på den ene side honorere de objektive faglige krav, og på den anden side skal de - for at blive genkendt som 'rigtige drenge' - leve op til forventningerne om at være *uden for pædagogisk rækkevidde*, ved ikke at kunne sidde stille, ikke kunne koncentrere sig osv. Det dilemma oplever mange drenge, og resultatet bliver selvopfyldende profetierⁱ. Den megen polemik om drenge, der klarer sig dårligere i uddannelsessystemet har ikke mindst sit afsæt i denne problematik.

MYTER SKAL ERSTATTES AF VIDEN

Det er essentielt, at kønsproblematikker i pædagogikker praksisser omkring børn og unge imødekommes gennem formidling af kønsforskning til professionelle omkring dem. At bevæge sig fra en mytebåret og i høj grad biologisk orienteret opfattelse af køn, til en mere vidensreflekteret forståelse af kønnets betydning, vil blandt andet indebære, at den professionelle bliver udfordret i egne logikker, konventioner og forestillinger om køn. Det kræver træning at kunne vurdere og justere, hvordan køn er virksomt på forskellige (personlige, sociale, historiske, kulturelle, faglige, sproglige og kropslige) niveauer. Dermed påvirker valg af undervisningsindhold og form elevernes udfoldelsesmuligheder i klasserummet. For eksempel vil et større begrebsapparat om køn, og en større bevidsthed om, hvilke holdninger til køn den enkelte lærer selv formidler og genkender hos andre, kunne bidrage til en mere kønsnuancerende undervisningspraksis.

Det samme gør sig gældende i uddannelsesvejledningen, hvor det viser sig, at drenge og piger bliver vejledt kønsstereotyp. Ifølge Institut for menneskerettigheder erkender 6 ud af 10 uddannelsesvejledere, at de vejleder ud fra deres forestillinger om køn. Mange unge oplever derfor kun at blive tilbudt kønstraditionelle valg. Det er problematisk for både den enkelte og samfundet, da der åbenlyst findes piger og drenge, der potentielt ville have kvalifikationer, interesser og mod til at tage utraditionelle valg.

Med indsigt i, at biologisk køn ikke determinerer særligt kønnede karakteristika, kan vi måske åbne op for en nysgerrighed og værne om en omsorg for den enkelte og spørge: "Hvem er det *menneske*, der står foran mig?" Populært sagt: Vi må flytte vores tilgang fra at se "køn før individ" til at se "individ før køn". Med blik for de omtalte kulturelle kønsnormer, ny viden og omsorg for den enkeltes individualitet, kan vi øge mulighederne for lige adgang til selvverd, trivsel og læring. Ingen bliver da på forhånd dømt mindre værd og/eller mindre egnede end andre. Helt konkret handler det om at sætte forebyggende ind i uddannelsessystemet for at udvide normer om køn og handle *inden* skaden er sket.

Vi har brug for, at professionelle voksne får del i denne viden, så de kan bero deres praksis på netop *viden* og ikke myter om køn. Vi har brug for børn og unge, som forstår sig selv og omverdenen i forhold til den kultur – herunder også kønskultur – som de er en del af. Børn og unge, som kan stille sig normkritiske og analysere sig selv og situationen. På den måde kan de agere mere frit i forhold til eksisterende kønsnormer, normalitetsbegreber kan udvides og diversitet kan opstå.

Lovgivning kan ikke gøre det alene, men er en helt central forudsætning for, at der på andre niveauer i uddannelsessystemet legitimt kan iværksættes mere systematiserede tiltag. For det giver ingen mening at socialisere børn og unge stereotypt og derefter arbejde på at skabe ligestilling i voksenlivet. Vi må starte fra begyndelsen. Lad os leve op til vores gamle ry som foregangsland for kønsligestilling! Lad os handle og iværksætte ligestillingsfremmende initiativer, som der er forskningsbelæg for. Vi skal ruste vores børn og unge til at begå sig i det moderne samfund – hvad ellers?

HÅB OG MULIGHEDER FOR FREMTIDEN

Samfundet har brug for alsidige drenge og piger, mænd og kvinder, der vil bidrage bredt og varieret på alle niveauer, både i toppen og bunden af erhvervslivet, på tværs af kønstraditionelle fag og i livet i øvrigt.

Vi har brug for et samfund, hvor alle føler sig delagtiggjort og ansvarliggjort – uanset køn. Men det kræver, at vi stiller krav til, at uddannelsesinstitutionerne udnytter og formidler forskning og anden viden om køn og aktivt tager stilling til kønspædagogikker, der kan kvalificere indsatsen for at danne og uddanne både drenge og piger i fremtidens skole.

Sidste sommer 2014 trådte ny lov om implementering af viden om køn på danske Pædagogseminarier i kraft. Næste naturlige skridt ville være, at inkludere Læreruddannelsen i denne indsats, så de kan videreføre det arbejde i skolen, som pædagogerne starter i børneinstitutionerne. Dette vil være en essentiel grundsten for en bæredygtig og professionel indsats.

Desværre viser erfaring fra vores nordiske nabolande, at uddannelsen af fagfolk ikke alene sikrer en vidensreflekteret og ligestillet kønspraksis. Det kræver en villet, målrettet og vedholdende indsats, da mainstreamkulturen løbende udfordrer os alle, ved i høj grad at trække på traditionelle og stereotype kønsopfattelser.

I Norden har vi i fællesskab en helt særlig ligestillingshistorie, exceptionelt meget forskning og mange værdifulde erfaringer på området. Ved at dele, bliver vi klogere, og sammen står vi stærkere. Af denne grund arbejder jeg målrettet på en bæredygtig løsning, der giver adgang til viden, og hvor pædagoger og lærere fra

*Kapitel til Kvinderådets Festskrift for 100 års valgret 'Øjeblikke af frihed',
udgivet i anledning af kvindernes internationale kampdag 2015*

hele Norden kan hente den information og inspiration, som de har brug for til at løfte opgaven.

Jeg har efter flere års indsats nu fået nordisk opbakning til ideen om at certificere kønsfaglig viden og kompetencer, præcis som man valgte at gøre med det nordiske svanemærke for miljøindsatser. I skrivende stund arbejder jeg på at realisere ideen i samarbejde med repræsentanter fra alle de nordiske lande og selvstyrende områder.

Et certifikat er et synligt bevis på kvalitet, og synligheden spejler den værdi, der bliver skabt indadtil i den enkelte institution, har en smittende effekt og skaber værdi også udadtil. Derfor skal ledere, lærere, pædagoger og andre kunne få papir på deres bedrifter. Ideen er, at voksne professionelle i pædagogiske institutioner og skoler i de nordiske lande skal kunne modtage et såkaldt *køns-certifikat*. Et certifikat, der sikrer, at samvær, vejledning og undervisning foregår på baggrund af professionel viden om køn, og ikke på baggrund af myter. Certificeringen sikrer, at ingen drenge og piger bliver mødt på baggrund af forudindtagede opfattelser af køn, som de gør i dag, men reelt vil kunne møde den enkelte personligt og fagligt, dér hvor han, hun eller hen er med alle sine individuelle nuancer.

Jeg håber, at de forgangne 100 års svimlende udvikling og opnåelse af formelle rettigheder, særligt for kvinder, vil blive fejret behørigt. Men jeg håber også, at de *formelle* succeser vil træde lidt i baggrunden, således at de ikke skygger for de *reelle* ligestillingsudfordringer, vi stadig har i dag. For udviklingen har på 100 år bevæget sig fra synlige til usynlige køns- og ligestillingsproblematikker. Den usynlige uligestilling er stadig aktiv gennem stereotype opfattelser af køn, hvilket efter min mening er vor tids største udfordring. Og den er stor. For det er roden til køn- og ligestillingsproblematikker indenfor alle områder af samfundet: fra kønsopdelt uddannelse- og arbejdsmarked, ligeløn, barsel, vold i hjemmet til mænds overrepræsentation i hjemløse- og selvmordsstatistikker og kvinders beskedne repræsentation i bestyrelse og ledelse.

Moder vi drenge og piger stereotyp, *bliver* de stereotype, og vi får stereotype samfundsproblemer. Men det er ingen naturlov, for vi kan ændre det ved at modarbejde kønsstereotyper og skabe rum for den enkelte. Reel ligestilling opnås gennem nuancering af kønsopfattelser. Jeg sætter mine kort på den model, og ser frem mod de næste hundrede år, der forhåbentlig leder mod en mere mangfoldig verden.